Ḫōskh

srbojn Aristideaj imastasiri Athenaçuoj ; latin thargm. nouireal ... Phelikhs Tiubanlou

Aristides <Apologeta>; Dupanloup, Félix

urn:nbn:de:hbz:5:1-8095

Goussen 2968

ԽՕՍՔ

ՍՐԲՈՅՆ ԱՐԻՍՏԻԴԵԱՅ

ԻՄԱՍՏԱՍԻՐԻ ԱԹԵՆԱՑԻՈՅ

SANCTI ARISTIDIS

PHILOSOPHI ATHENIENSIS

SERMONES DUO

Congregatio Mechitaristica sibi jus proprietatis vindicat.

ԽՕՍՔ

ՍՐԲՈՅՆ ԱՐԻՍՏԻԴԵԱՅ

ԻՄԱՍՏԱՍԻՐԻ ԱԹԵՆԱՑԻՈՑ

ԼԱՏԻՆ ԹԱՐԳՄԱՆՈՒԹԵԱՄԲ

ՆՈՒԻՐԵԱԼ

ԱՌ ԳԵՐ. ՏԷՐ ՓԵԼԻՔՍ ՏԻՒԲԱՆԼՈՒ

ԵՊԻՍԿՈՊՈՍ ԱՒՐԵԼԻԱՆՈՒ ՓՌԱՆԿԱՑ

ՔԱՋԱԲԱՆ ԱԽՈՅԵԱՆ ԵԿԵՂԵՑԻՈՑ

Ի ՄԽԻԹԱՐԵԱՆ ՀԱՐՑ

ՎԱՆԱՑ Ս. ՂԱԶԱՐՈՒ

Ի ՎԵՆԵՏԻԿ

1878-ՌՅԻԸ

SANCTI

ARISTIDIS

PHILOSOPHI ATHENIENSIS

SERMONES DUOS

QUORUM ORIGINALIS TEXTUS DESIDERATUR

EX ANTIQUA ARMENIACA VERSIONE

NUNC PRIMUM IN LATINAM LINGUAM TRANSLATOS

EXCELLENTISSIMO DOMINO

FELICI DUPANLOUP

AURELIAE GALLORUM EPISCOPO

ECCLESIAE CATHOLICAE DISERTISSIMO DEFENSORI

PATRES MECHITARISTAE

CONGREGATIONIS SANCTI LAZARI

VENETIIS

MDCCCLXXVIII

D. D. D.

ԱՌ ՄԵՐԱԶՆԵԱՅ ԲԱՆԱՍԷՐՍ

Ի շարակարգ աստուածաշնորհ եկեղեցական գըր-
պրութեանց, յետ Նորոց Կտակարանաց և գրուածոց
առաքելաշաւիղ Աշակերտացն, և յառաջ քան զմատե-
նագրութիւնս սեռաբար անուանեալ Հարցն եկեղեցւոյ,
որք յերրորդումն ծագեալ դարու 'ի Չորրորդումն յա-
ւէտ պայծառացան, Հօգլին քրիստոսի եւս յերկրոր-
դումն դարու զՋատագովսն անուանեալս (Apologistes)
կրօնից իւրոց. արք՝ որք ընդ հեզահամբոյր վարդա-
պետութեան աւետարանելն՝ զելլենական փիլիսոփա-
յիցն լծակցեցին արուեստաբանութիւն, զարմանալի
զուգութեամբ երկուց աննմանեացն՝ զբունն զմիակն
բացափայլել ճշմարտութիւն. և զի ընդ հաւատոցն
պնդութեան ունէին և զհեթանոսական հմտութիւնն՝
առ 'ի զհեթանոսն պապանձեցուցանել՝ նոցին կուռ և
կիրթ լեզուաւ, բանք նոցին ոչ միայն առ այն ժամու-
լողն, այլ և 'ի զկնի եկելոց Հարց Սրբոց յոյժ մե-
ծարեցան, և յաճախ 'ի վկայութիւն ածան 'ի ճառս
իւրեանց: Այլ 'ի դադարել հեթանոսութեան 'ի Դ. դա-
րու, կամ իբրու ոչ ևս կարևորք ընդդէմ նմին Ջատա-
գովութեանցս, կամ վասն դժուարիմաց բանից սոցին,

ևս և առ հնութեանն , նուաղեցին օրինակք գրուածոցս , և տակաւ խափանեցան , մինչև գրեաթէ և ոչ մի 'ի բանից .քրիստոնեայ իմաստասիրացն այնոցիկ , որպիսիք ոմանք էին Կուատրադոս , Արիստիդէս , Մելիտոն , Միլտիադէս , Աթենագոր , Յուստինոս , և այլն , անթերի եհաս առ մեզ , բաց յերկոցուն յետնոցդ . այլ պատառիկք ինչ համառօտք՝ առ Եւսեբեայ կամ 'ի ճառս Հարց , բաւականք՝ ոչ 'ի յագուրդ այլ 'ի սրել և 'ի տանջել զքաղց մտաց եկեղեցասէր բանասիրաց ամենայն դարուց :

Առաջին 'ի Ջատագովս կամ զոյգ և ուսումնակից առաջնոյն (Կուատրադոսի) Արիստիդէս իմաստասէր և ճարտասան աթենացի , 'ի սկիզբն Բ դարու՝ ծանեաւ , ընկալաւ և պաշտպանեաց զքրիստոնէութիւն , և սըրբութեան անուամբ կնքեցաւ . 'ի գրգռել թշնամեաց խաչին զԱդրիանոս կայսր , մինչ յԱթէնան էր , 'ի հալածելն որպէս նախորդ իւր Տրայիանոս՝ զքրիստոնեայս , համարձակեցան երկոքին սոքա նախ գրել ջատագովութիւն զկրօնից և զհետևողաց Քրիստոսի , և մատուցանել առ նա . նա և ինքնին , ասեն , Արիստիդէս՝ առաջի նորին ինքնակալի արտասանեաց զիւր խօսսն , յամի իբր 123 . յաղթահարեաց զմիտս բռնաւորին , և ընկալաւ հրովարտակ դադարման հալածանացն . վասն որոյ և յոյժ հռչակեցաւ նա և արտադրութիւն իւր . այլ նոյնպէս և ողբալի եղև կորուստ բանիցն . զի յետ Դ դարու անծանօթացեալ թուի յամենեցուն . և թէպէտ Լատինք ոմանք յիշեն յ' Ը և յ' Թ դարս , բայց ըստ այժմու .քննչաց՝ ոչ թուի տեսեալ կամ ընթերցեալ նոցա զայն , այլ 'ի վկայութենէ նախնի Հարց յիշել . և ամենայն նոր հեղինակք եկեղեցական պատմութեան և մատենագրութեան՝ իսպառ կորուսեալ համարէին :

Օրհնեալ հոգի , միտք և մատունք մերոց Հարց

թարգմանչաց Հայոց . որք հրաշահիւսակ ուռկանաւ իմաստասիրութեան իւրեանց , կամեցան ինձ և կարողացան փոքր 'ի շատէ՝ ցանցել գոգջիր զբովանդակ երկասիրութիւն Հարց յունական եկեղեցւոյ , մասամբ նոցին հեթանոս նախնեացն բանահիւսութեանց , և դեղազարդեալ իւրեանց տոհմային ճոխ բարբառովն ածել թափել 'ի գանձարան դիւանաց և եկեղեցւոյ Հայաստանեայց . և մեզ յետնոցս յաջողեցին՝ յետ չորեքտասան բազմայեղանակ դարուց , իբրև 'ի ծածուկ մթերից և յանստոյգ յանկարծադիւտ դարանաց՝ մերձ ընդ մերձ հանել 'ի լոյս և 'ի վայելս ուսումնատենչ և հետաքննին մանկանց յառաջադէմն Եւրոպիոյ , գիրս և մատեանս պատուականս , զորոց համբաւ հնացեալ հռչակէին դարք դարուց , և բնագիր կամ թարգմանութիւն չերևէր 'ի միջի . օրինակ իմն , գործք Փիլոնի Եբրայեցւոց իմաստասիրի , յաւերժայիշատակ Քրոնիկոնն Եւսեբեայ , ճառքն Սեբերիանու Գաբաղացւոց եպիսկոպոսի , Ս . Եփրեմի Համաբարբառ մեկնութիւն Աւետարանին , մեծին Ոսկիբերանի մեկնութիւն Եսայեայ (չև ևս հրատարակեալ) , և յԱնյայտից գրոց Նորոց կտակարանաց՝ մերձաւորագոյնն քան զընաւս 'ի վաւերականութիւն՝ Երրորդ Թուղթն Պօղոսի առ Կորընթացիս , յորմէ և մերս Լուսաւորիչ 'ի վարդապետութեան իւրում առնու վկայութիւն , այլովքն հանդերձ :

Ի չարս սոյին անկանի արդ և Արիստիդէս առաջին իմաստասէր քրիստոնեայ , երկար հատուածով միով Ջատագովութեանն . զոր՝ թէպէտ և ոչ բովանդակ գործ և ոչ մեծաքանակ , այլ հնութեամբն և մանաւանդ եղական յատկութեամբ՝ ոչ սակաւ ընդունելութեան և յարգութեան արժանի կարծեմք՝ 'ի յարգողաց զաղբերս քրիստոնէական դպրութեանց . միանգամայն և

վկայ ընդարձակութեան գրաւորական ուռկանի կամ շրջանակի մերոց քաջաց թարգմանչաց ։

Այս հատուած բանի գաղափարեցաւ յարժանաւոր հնաւանդ մագաղաթեայ մատենէ գրելոյ 'ի ՆԼ թուականիս մերում, որ է 981 ամ Քրիստոսի ։ Այլ մատեան գրեալ յԵլս ԺԲ դարու կամ 'ի սկիզբն յաջորդին՝ մատոյց մեզ միւս ևս հատուած բանի նորին Արիստիդեայ (Արիստեայ՝ ըստ օրինակին՝ որ սխալագիր է), 'ի Գոչումն Աւազակին, արդարև իմաստակօրէն կամ ճարտասանական արուեստիւ յերիւրեալ. և թուի ուրոյն ճառի մասն՝ քան ջատագովութեանն, մանաւանդ խօսեցելումն առաջի հեթանոս կայսերն ։

Արդ որպիսի ինչ և ենն՝ զերկաքանչիւր զայսոսիկ պատուական նշխարս հնութեան, հայութեան և քրիստոնէութեան, յեղեալ յեկեղեցական բարբառ արևմտեան եկեղեցւոյ և դասական դպրութեան, այն է 'ի լատին լեզու, յօժարափոյթ ըղձիւք ընծայեմք նախ 'ի փառս սրբոյ մօր առաքելական և կաթուղիկէ Եկեղեցւոյ. և ընդ նմին մերումս սեփականի՝ իբրու անդրանկադեղ և պաճուճազգեստ դստեր դշխոյի և աջակցի. 'ի պատիւ սրբոյն պաշտօնասէր և երկասէր թարգմանչաց՝ մերոց բազմերախտ Հարց, և 'ի պարծանս արդիւնապէս պարծողացն 'ի նոսին. և ապա 'ի վայելս համօրէն սիրողաց և յարգողաց այսպիսեաց բանից, որք զառաջին բարբառս քրիստոսաքարոզ շրթանց՝ յետ այնքանեաց բազմադարեան զանխուլ լռութեանց՝ հնչեցուցանեն 'ի լուր վերջոտնեալ ժամանակաց ։

Իսկ առանձնակի նուիրի սոփերիկս այս՝ առ որ 'ի մերումս ժամանակի եռանդնագոյն լեզու և գրիչ ջատագով սրբոյ եկեղեցւոյ և ուղղագնաց վարուց, արժանափայլ Տէր Փելիքս Տիւբանլու, եպիսկոպոս Աւրելիանու փռանկաց ։

PRAEFATIO

Sanctus Aristides Atheniensis patria, philosophus erat instituto. Is dicitur Christianam religionem amplexus, philosophica nihilominus veste usus esse, quem morem etiam Justinum servasse constat. Licet S. Hieronymus [1] pacis Ecclesiae restitutae Quadrati Apologiae honorem tribuerit; non est dubitandum hoc meritum et Aristidi commune fuisse, qui tunc temporis, anno scilicet CXXIII, egregiam Religionis Christianae Apolo-

1 « Aristides Atheniensis, philosophus eloquentissimus et sub pristino habitu discipulus Christi, volumen nostri dogmatis rationem continens eodem tempore, quo et Quadratus, Hadriano principi dedit, id est *Apologeticum* pro Christianis, quod usque hodie perseverans, apud philologos ingenii ejus indicium est ». - Hieronymus in Catalog. Cap. 20.

« Aristides, philosophus vir eloquentissimus, eidem principi *Apologeticum* pro Christianis obtulit, contextum philosophorum sententiis ». Idem, Epist. . 83 *ad Magnum*.

Orosius, VII. 13. « Virum fide sapientiaque plenum » vocat. Tradidit autem Aristides suam *Apologiam* Hadriano anno 123 aut sequenti.

giam, selectissimis philosophorum sententiis refertam, Athenis, Hadriano imperatori exhibuit, quae, magno excepta est plausu. Usuardus et Ado [1] eum non modo scriptis, verum etiam elegantissima oratione, coram eodem imperatore habita, Jesu Christi divinitatem affirmasse testantur; in qua, uti prior animadvertit, de martyrio S. Dionysii Areopagitae mentio facta est. Alter vero ait: «Hoc opus apud Athenienses plurimi duci et inter antiquorum monumenta clarissimum haberi, ut Graecorum peritissimi affirmant». His indiciis arguendum Aristidis Apologiam Usuardi et Adonis aetate adhuc extitisse. Recens auctor vero, De la Guilletiere, in libro cui titulus, ATHÈNES ANCIENNE ET MODERNE, pro certo asserit CALOGERAS quosdam dictitasse praefatam apologiam ad haec usque tempora in Medelliensis Monasterii Bibliotheca, quae sex millibus passuum ab Athenis distat, integram servari. Ejus verbis autem nullam fidem habendam esse censemus, quum, omnibus antiquitatis studiosis frustra exoptantibus, id opus nondum huc usque a calogeris editum est.

Felici eventu vel potius divinae Providentiae consilio, quae integram nationem armeniacam ante omnes alias in sinum Christianitatis recepit,

2 Ad diem 31 Augusti et 3 Octobris.

factum est ut in reliquiis literaturae ejusdem nationis, inter alia opera, quorum frustra originales textus graeci requiruntur, etiam notabilis pars apologiae Aristidis ad nos usque pervenerit. Haec procul dubio, V aureo saeculo, in linguam armeniacam conversa est, deinde in codice pergameno saeculi X servata, nunc autem, transcripta et latinitate fideliter donata, omnibus gloriae Ecclesiae et sacrarum disciplinarum studiosis proponitur.

Alter codex armeniacus saeculi XII nobis aliud opus praebet cujus auctor est Aristides, (Aristaeus in codice vocatus): idque pariter judicio virorum qui in hoc studiorum genere versati sunt exhibemus, ad utilitatem doctrinae Sanctae Ecclesiae Catholicae et in obsequium benemeritis Patribus Ecclesiae nostrae et armeniacae literaturae.

ԻՆՔՆԱԿԱԼԻ ԱԴՐԻԱՆՈՍԻ ԿԱՅՍԵՐ

ՅԱՐԻՍՏԻԴԵԱՅ

ՓԻԼԻՍՈՓԱՅԷ ԱԹԵՆԱՑԻՈՅ

Ես, ով Թագաւոր, խնամակալութեամբն Աստուծոյ ստեղծեալ՝ մտի յաշխարհս. և տեսեալ զերկինս և զերկիր և զծով, զարեգակն և զլուսին, և զաստեղս, և զամենայն արարածս, սքանչացեալ զարմացայ ընդ կազմած յաւիտենից այսորիկ. և իմացեալ գիտացի, եթէ աշխարհս և ամենայն որ 'ի սմա՝ հարկաւորութեամբ և բռնաւորութեամբ վարին և շարժին. և է ամենայնի վարիչ և կազմիչ Աստուած. քանզի որ վարէն՝ զօրաւոր է քան զայն որ վարին և շարժին:

Խնդրել վասն այնր՝ որ խնամակալուն է և վարէ զամենայն, ինձ կարի անհաս և դժուարագոյն թուի. և ճշգրտել վասն նորա ստուգապէս՝ անհաս և անպատում է, և ոչ օգուտ բերէ. քանզի անբաւ և անքննին, և անհաս է յամենայն արարածոցս՝ բնութիւն նորա: Բայց միայն գիտելի է, եթէ որ զայս ամենայն արարածս խնամակալութեամբ իւրով կառավարէ, նա

IMPERATORI CÆSARI HADRIANO

ARISTIDES

PHILOSOPHUS ATHENIENSIS

Ego, o Rex, Dei providentia creatus, hunc mundum ingressus sum, et coelis, terra ac mari, sole, luna et stellis, caeterisque omnibus creaturis conspectis, hujus mundi constitutionem admirans miratus sum, atque conscius factus sum mihi, quoniam omnia quae sunt in mundo necessitate ac vi diriguntur, omnium creatorem et rectorem esse Deum; quia iis omnibus quae reguntur atque moventur, fortior est creator et rector.

Eum autem, qui rector atque creator est omnium, investigare perdifficile atque in immensum pertinens mihi videtur; penitus vero eum et certa ratione describere, quum inexplicabilis et ineffabilis sit, impossibile et sine ulla prorsus utilitate. Deus enim naturam habet infinitam, imperscrutabilem et creaturis omnibus incomprehensibilem. Hoc unum scire necesse est, qui

է տէր և Աստուած և արարիչ ամենայնի, որ զամենայն երևելիս կազմեաց բարերարութեամբ իւրով, և շնորհեաց ազգիս մարդկան։ Արդ արժան է զնա միայն Աստուած պաշտել, և փառաւորել, և զմիմեանս սիրել՝ որպէս և զանձն իւր ։

Այլ այսչափ միայն գիտելի է վասն Աստուծոյ, եթէ ոչ յուստեքէ եղեալ է, և ոչ ինքն զինքն արար. և ոչ յումեքէ բովանդակի, այլ ինքն բովանդակէ զամենայն։ Ինքնածին տեսիլ, և իմաստութիւն անմահ, անսկիզբն է և անվախճան, անանց և անմահ. կատարեալ է և անկարօտ, և զամենեցուն կարօտութիւն լնու։ Ինքն ինչ յումեքէ ոչ կարօտանայ, այլ ամենայն կարօտելոց տայ և լնու ։

Ինքն անսկիզբն է. քանզի ամենայնի որոյ սկիզբն է՝ և կատարած գոյ։ Ինքն անանուն է. քանզի ամենայնի որոյ անուն է՝ յայլմէ է ստեղծեալ և արարեալ։ Գոյնք և ձևք՝ նորա ոչ են. զի յորում այդ գտանի՝ նա է որ ընդ չափով և ընդ բովանդակութեամբ անկանի։ Արական և իգական յայնմ բնութեան ոչ կայ. զի յորում այդ կայ՝ նա է որ ընդ մասամբք ախտից է ։ Ընդ երկնիւք նա ոչ է բովանդակեալ. քանզի անզր է քան զերկինս. և ոչ են մեծ քան զնա երկինք. քանզի երկինք և ամենայն արարածք՝ ընդ նովաւ են բովանդակեալ։ Ընդդէմ և հակառակ նմա ոչ ոք է. եթէ ընդդէմ ոք գտանի՝ երևի թէ ընկերակից նմա լինի ։ Անշարժ է, և անչափ է, և անպատում. քանզի չէք այն

creaturas universas Providentia sua gubernat, ipsum esse Dominum Deum et creatorem omnium; quia visibilia omnia creavit bonitate sua, eaque humano generi donavit. Quapropter Illum solum, utpote unum Deum nos adorare et glorificare oportet; unumquemque autem nostrum proximum suum sicut semetipsum diligere.

Verumtamen de Deo saltem sciendum est, Eum ab alio factum non fuisse, neque semetipsum fecisse, atque, a nullo circumscriptum, omnia comprehendere. Ex se ipsomet est. [1] Ipse sapientia immortalis, principio et fine carens, immortalis atque aeternus, perfectus, nulli necessitati obnoxius, et necessitatibus omnium satisfaciens, nullo indigens et indigentiis omnium ipse magnificus opitulator.

Ipse est principio carens, quia, qui habet principium, habet et finem. Ipse sine nomine, quod quicumque nomine appellatur, creatus est factusque ab alio. Ei neque colores sunt neque forma; quod, quicumque his praeditus est, mensurabilis est, limitibusque cogitur. Ejus naturae nulla inest maris et feminae distinctio, quia cupiditatibus agitatur qui huic est distinctioni obnoxius. Ipse sub coelis incomprehensibilis est, quia coelos excedit; nec coeli coelorum Illo majores sunt, quia coeli coelorum et creaturae omnes quae sub coelis sunt, ab Illo comprehenduntur. Ipsi nemo

1 Sensus dubius: haec armeniaca verba ինքնածին տեսիլ idem sonant ac graece αὐτόγενος εἶδος.

տեղի լծէ ուստի յոր վայր շարժիցի ։ Եւ ոչ չափեալ բովանդակի ուստեք և պատի ․ քանզի ինքն է որ ընու զամենայն ․ և անդր է քան զամենայն երևելիս և աներևոյթս ։ Բարկութիւն և ցասումն 'ի նմա ոչ կայ ․ քանզի ոչ գոյ 'ի նմա կուրութիւն ․ այլ ամենևիմբ բովանդակ մտաւոր է ․ և վասն այսորիկ զանազան սքանչելեօքս և ամենայն բարութեամբք՝ զարարածս հաստատեաց ։ Ոչ ինչ պիտոյ են նմա զոհք և պատարագք և նուէրք ․ և ամենայն որ ինչ է յերևելի արարածս՝ ոչ ինչ պէտք են նմա ․ քանզի զամենեցուն զպէտս ընու և կատարէ , և անկարօտ փառաւորեալ է յամենայն ժամ։

Արդ շնորհեցաւ ինձ յԱստուծոյ՝ իմաստութեամբ ասել վասն նորա ․ որչափ ես եղէ բաւական՝ ասացի ․ այլ ոչ եթէ որչափ են անքննութիւնք մեծութեան նորա՝ հասանել կարիցեմ․ բայց միայն հաւատովք փառաւորեալ երկրպագեմ։

Եկեսցուք այսուհետև յազգս մարդկան ․ և տեսցուք՝ ո՛րք իցեն ընդունիչ ասացելոց ճշմարտութեան ․ և ո՛րք իցեն մոլորեալքն ։ Յայտնի է մեզ , ո՛վ Թագաւոր ․ քանզի չորք ցեղք են ազգաց մարդկան ․ ոյք են , Բարբարոսք , և ոմանք Յոյնք , և այլք Հրեայք , և են որք Քրիստոնեայք են ։ Իսկ հեթանոսք և բարբարոսք ազգահա-

contrarius neque adversarius; quod si quis Ei contrarius et adversarius esse posset, eidem compar fieri videretur. Ipse immobilis est atque praeter quemcumque terminum et circuitum; quia ubi et unde moveri possit locus deest. Ipse neque mensura comprehendi, neque circumdari potest, quia Ipse omnia replet, atque est ultra omnes visibiles et invisibiles creaturas. Ipse neque ira, neque indignatione movetur, quia nulla caecitate afficitur, quum omnino et absolute sit intellectualis. Propterea hisce omnibus miraculis variis omnibusque beneficiis Ipse omnia creavit. Sacrificiis, oblationibus et hostiis Ipse non indiget, neque, ulla in re, visibilibus creaturis opus habet; quia omnia replet, et omnium egestatibus satisfacit, Ipse nunquam indigens ac semper gloriosus.

De Deo sapienter loqui ab ipso Deo mihi datum est, et pro meis viribus locutus sum, quin tamen altitudinem imperscrutabilis magnitudinis Ejus comprehendere possem. Sola fide vero Illum glorificans adoro.

Nunc igitur ad genus humanum veniamus et quinam praefatas veritates secuti fuerint videbimus, et quinam ab eis aberraverint. Compertum est nobis, o Rex, quatuor esse humani generis stirpes, quae sunt Barbarorum, Graecorum, Hebraeorum atque Christianorum. Ethnici et Barbari genus suum ducunt a Belo,

մարին 'ի Բեեղեայ , 'ի Կրոնեայ , և յՇերբրայ , և այլ 'ի բազում աստուածոց իւրեանց ։ Իսկ Ցոյնք առեն Զեւս՝ որ է Դիոս . և ազգահամարին 'ի Հելենոս , և Քսութոս , և մի ըստ միոջէ , Եղլաս , Ինաքոս , և Փորոնէոս , և ևս 'ի վերջէ՝ 'ի Դանայէ եգիպտացւոյ , և 'ի Կադմոսէ Սիդոնացւոյ , և 'ի Դևկոնիոնեայ Թեբեացւոյ ։ Իսկ Հրեայք ազգահամարին յԱբրահամէ . և Աբրահամայ որդի առեն զԻսահակ , և Իսահակայ զՅակոբ . և Յակոբայ զերկոտասանսն , որք փոխեցան յԱսորեաց յեգիպտոս , և անտի անուանեցան ազգք Եբրայեցւոց՝ յօրինադրէն իւրեանց . և եկեալք յերկիրն պարգևաց՝ անուանեցան ազգք Հրէից ։ Իսկ քրիստոնեայք ազգահամարին 'ի Տեառնէ Յիսուսէ Քրիստոսէ ։

Սա ինքն է որդի Աստուծոյ բարձրելոյ , որ յայտնեցաւ Հոգւով Սրբով . յերկնից իջեալ . և 'ի կուսէ եբրայեցւոյ ծնեալ . մարմին իւր առեալ 'ի կուսէն , և յայտնեալ բնութեամբ մարդկութեանն՝ Որդին Աստուծոյ . որ յաւետաւոր յիւր բարութիւնն՝ զաշխարհս ամենայն որսացաւ կենսատուր քարոզութեամբն իւրով ։ Սա էր որ ըստ մարմնոյ ծնաւ յազգէն Եբրայեցւոց յաստուածածինն 'ի կուսէն Մարիամայ ։ Սա ընտրեաց զերկոտասան աշակերտսն , որ անտեսական լուսաւոր ճըշմարտութեամբն իւրով զաշխարհս ամենայն աշակերտեաց ։ Եւ խաչեալ թաղեցաւ 'ի Հրէից . և յարուցեալ 'ի մեռելոց վերացաւ յերկինս . և արձակեալ զաշակերտսն ընդ ամենայն տիեզերս , և վարդապետեալ զամենեսեան աստուածայքանչ և մեծիմաստ զարմանալեօք . որոց քարոզութիւնն մինչև ցայժմ ծաղ-

Chrono et Hiera, aliisque suis Divis pluribus. Graeci vero a Jove, qui Zeus vel Jupiter dicitur, originem trahunt, per Helenum, Xuthum, aliosque eorum descendentes, nempe Helladem, Inacum, Phoroneum, ac demum Danaum Aegyptium, Cadmum Sidonium, ac Dionysium Thebanum. Hebraei autem genus suum ducunt ex Abrahamo, Isacco, Jacobo et duodecim Jacobi filiis, qui e Syria in Aegyptum se receperunt et a Legislatore suo Hebraei nuncupati fuerunt, inde vero terram Promissionis ingressi, Judaei sunt appellati. Christianorum tandem genus a Domino Jesu Christo oritur.

Ipse Dei Altissimi est Filius, et una cum Spiritu Sancto revelatus est nobis: de coelis descendit, ex Hebraea Virgine natus, ex Virgine carnem assumpsit, assumptaque humana natura, semetipsum Dei Filium revelavit. Qui Evangelio suo vivificante mundum universum, consolatoria sua bonitate, sibi captivum fecit. Ipse est Verbum, qui ex progenie hebraica, secundum carnem, ex Maria Virgine Deipara natus est. Ipse est qui Apostolos duodecim inter suos discipulos elegit, ut mundum universum dispensatione illuminantis Veritatis suae institueret. Ipse ab Hebraeis crucifixus est: a mortuis resurrexit et ad coelos ascendit: in mundum universum discipulos suos mittens, qui divino et admirabili lumine suo, comitantibus prodigiis, omnes gentes sapientiam docerent. Quorum praedicatio in

կեալ պաղաքերի, և կոչէ զամենայն տիեզերս 'ի լուսաւորութիւն :

Այս են չորք ազգք՝ զոր եդաք առաջի քո, ով Թագաւոր. Բարբարոսք, Ցոյնք, Հրեայք և Քրիստոնեայք :

Իսկ աստուածայնումն՝ եհաս Հոգեղէնն, և հրեշտակաց՝ հրեղէնն, և դիւաց՝ ջրեղէնն, և ազգի մարդկան՝ երկիրս [1] :

1 Պատառիկս այս կցեալ 'ի ձեռագրին ընդ վերնոց բանից և անմիաբան նոցուն իմաստից, թուի լինել հատուած այլոյ երեք գրութեան նորին մատենագրի :

hunc usque diem germinat atque fructificat, orbem universum vocans ad lucem.

Quatuor ergo nationes, o Rex, ostendi Tibi: Barbaros, Graecos, Hebraeos atque Christianos.

Divinitati spiritualis natura propria est, Angelis ignea, daemoniis aquosa, generique humano terrestris. [1]

[1] Haec periodus quae cum antedictis non congruit, sed in originali textu invenitur, ejusdem auctoris esse videtur.

ԱՐԻՍՏԵԱՑ

ՓԻԼԻՍՈՓԱՅԻ ԱԹԵՆԱՑԻՈՑ

Ի ԳՈՉՈՒՄՆ ԱՒԱԶԱԿԻՆ

ԵՒ Ի ԽԱՉԵԼՈՑՆ ԱՊԱՒԱՆՈՒԹԻՒՆ

Քանի՛ հրաշացուցանէ զիս գոչումն աւազակին, ընդ նմին և ձայն խաչելոյն։ Արդ մի՛ զանց առնէր զբանիւ խորհրդոյս, ով ներամիտդ լսող. վասն զի հրաշափառագոյն ունի զօրութիւն խորհրդոյս։ Քարող աւետարանիս՝ ասէ զնոյն ինքն զխաչեալն ահա տակաւին եւս 'ի վերայ խաչին գոլով, ոչ միայն կապեալ մարդկօրէն նմանի այլոց, այլ և բեւեռեալ, առ 'ի կատարելոյ զմարգարէական ձայնսն։ Բազմութիւնք տիրասպանաց հրէիցն շուրջ կալով. մահ զինեալ, զինաւորն գեղարդեամբն մերձ կալով առ խաչին. լեղի դառնագունի ճաշակմանն պատրաստեալ. տարերաց բնութիւնք այլափոխեալ. տիւ՝ զգիշերոյն ունի զխաւարատեսութիւն. վարագոյր բագնին պայթեալ. հանդերձ խաչելոյն բաժանեալ. զգեստ պատմուճանին վիճակեալ. զօրք անմարմնոցն զարհուրեալք. և միանգամայն իսկ բնութիւնք տարերաց վերնոց և ներքնոց սա-

ARISTIDIS

PHILOSOPHI ATHENIENSIS

DE LATRONIS CLAMORE ET CRUCIFIXI RESPONSIONE

Eheu quantum me stupefecit Latronis clamor et Crucifixi responsum! Noli, sagax auditor, mysterium hoc silentio praeterire, inest enim mirifica quaedam in eo virtus ac potestas. Namque ipse Evangelii nuncius, Crucifixum in cruce stetisse, dixit, et quidem non modo, ut mortalem quemlibet, adalligatum fuisse, verum etiam ad prophetarum oracula perficienda, defixum; magnam quoque Judaeorum necem Christo parantium multitudinem circum stetisse. Mortem ipsam armatam cerneres, hastatum scilicet militem prope crucem, fel amarum ad potum paratum, elementorum naturam commotam, diem tenebris nocturnis indutum, velum templi conscissum, vestes Crucifixi divisas, tunicam illius sorte datam, coelestium exercitum perterrefactum, supernorum atque infernorum corpora simul terrore perculsa, prophetarum oracula impleta.

կոցեալ դողային. ձայնք մարգարէիցն առլցեալք կատարէին։

Եւ ապա զի՞նչ խաչեալն։ Ամենայն ինչ, ասէ, կատարեալ է ժամայս։ Իսկ ապա աստանօր իմաստնագոյնս այս աւազակ, ես առաւել գտեալ ուշմագոյն և արագագոյն առ փրկանաւոր ձայնն. զի թէպէտև զձեռս 'ի թիկունս դարձուցեալ և կապեալս, նոյնօրէն և 'ի վերայ փայտին զոտն պնդելով, սակայն նա 'ի ձեռն շարժման իւրոյ լեզուին զընթացան կատարէ և զաղաչանան. և այսպէս զանուն իւր՝ հաւատ՝ որ 'ի խորութեան սրտին շտեմարանեալ՝ արտաքս վերաբերելով, ասէ. Յիշեա զիս, Տէր, յարքայութեանդ քում։ Եւ ապա զի՞նչ խաչեալն ասէ. Այսօր ընդ իս իցես 'ի դրախտին։

Ո՛վ հրաշափառագոյն և ահաւոր խորհրդոյս. զի դեռ ևս 'ի վերայ խաչին գոլով, եթէ զիա՞րդ այնպէս արագընթաց 'ի դրախտն մուծանի. այլ և զաւազակն ուղեկից իւր առնելով, 'ի դրախտն մուծանէ զմինն, իսկ զմիւսն ոչ։ Եւ արդ ընդէ՞ր այսպէս եղեալն. աւազակեա՛ց արդեօք իմաստնագոյնս աւազակ՝ յիւրմէ աւազակակցէն զդրախտն՝ 'ի Տեառնէ դրախտին, աջայինս՝ 'ի ձախայնոյն։ Ո՛ն անդր. այլ 'ի ձեռն դաւդնաքեայ բանի ասելով. Յիշեա, ասէ, զիս, Տէր յարքայութեանդ քում. և այսպէս արագագոյն քան զխնդիրն՝ առնու զկատարումն։ Ասէ. Այսօր ընդ իս իցես 'ի դրախտին։ Ապա ուրեմն քաջայայտ է թէ աւազակին անհնարականք. զի անդր՝ կապտողացն մատունք հասանել ոչ կարեն։

Quid vero Crucifixus? *Omnia,* inquit, *consummata sunt nunc.* Ad haec ipse latro, qui vere sapiens erat, sapientissimus modo inventus est, atque ad illam vocem salutiferam promptus est factus. Quamvis enim manibus in tergum conversis et ligatis, pedibusque similiter esset cruci confixis, libera tamen linguae motione cursum et precem perficit: atque ita fides, quae imo pectore cumulata erat, nomen illius (Christi) expromens, exclamavit: *Domine memento mei, dum veneris in regnum tuum:* Qui autem contra Crucifixus respondit: *Hodie mecum eris in paradiso.*

Proh mirum atque verendum mysterium! Nam adhuc pendens in cruce celeriter in paradisum recipitur; comitem viae sibi (Christus) latronem adjungens, alterum in paradisum introducit, alterum minime. Cur hoc factum? Num vere hic sapiens latro ex altero socio suo, paradisum a domino paradisi latrocinatus est? scilicet is qui ad dexteram erat, ex eo qui ad sinistram. Certe non ita, sed paucis tantum verbis: *Domine, memento mei dum veneris in regnum tuum.* Nempe his verbis citius quam petierat vota lucratus est, dixit (enim ei Christus): *Hodie mecum eris in paradiso.* Igitur patet paradisum furari, latronis more, impossibile esse, quia illum praedatorum manus non attingunt.

Այլ ահա ճշմարտապէս զ'ի վերայ խաչին՝ ծանուցեալ թէ Աստուած է ճշմարիտ, և այսպէս 'ի ձեռն գուշման հաւատոյն՝ յափշտակեցաւ 'ի դրախտն. այլ ոչ եթէ յափշտակեաց 'ի տեառնէ դրախտին: Զգուշացիր ով մարդադաւան. գուցէ ոչ իցէ խաչեալն սոսկ մարդ բաժանակի, և ապականացու. քանզի մարդոյ լոկոյ՝ որոյ բնութիւնն մահկանացու է, միւսում ևս մահկանացուին բնութեամբ՝ ոչ է կարողութիւն զանմահութիւն նմա պարգևել, և կամ որոյ բնութիւն նոյնպէս ապականացու բնութեան է ծնունդ և եղելութիւնն, հաւատալեօք արդեօք և հաւանականք, եթէ միւսում ևս հաւասարակցին՝ որոյ բնութիւնն նոյնպէս ապականացու և ապականեալ՝ զանապականութիւնն ապականեցելումն շնորհել. և կամ ուրեք 'ի մարդկանէ բացօղ դրախտին եղանիլ, զոր Աստուած՝ ընդդէմ նախեղակ մարդոյն աղխեաց, և քերովբէին հրաման ետ հրանիւթ [1] սուսերաւ պարփակել զմուտս դրախտին:

Եւ արդ որպէս իմանի առ 'ի քէն բացօղ դրախտին՝ Յիսուս խաչեցեալն, որ հրէական ակամբ բլշակնեալ նայեցար 'ի ճշմարիտ մարդեղութիւն Էմմանուէլին: Արդ ասա քեզ սոսկ մարդ՝ Քրիստոսն վեհագոյն: Ահա Քրիստոսն՝ սոսկ մարդն, խաչեալն՝ բացօղ դրախտին և գերակայեալ քան զպարփակօղն Աստուած. նաև հակառակ միմեանց գոլ եղանին: Եւ զիարդ ոչ իցէ ծաղու և կատակաց երգականաց արժանաւոր՝ սո-

1 Յօր. պակասաւոր գրի. և քերովբէին հրամանին սուսերաւ:

Ecce autem Crucifixum vere Deum esse indubitate cognovit, atque ita suae fidei clamitatione in paradisum abreptus est, non autem ipse ex Domino paradisi abripuit. Apage nunc, tu qui Crucifixum hominem inanem, divisum et corruptibilem existimas; nam si merus homo, mortali natura, alteri, mortali natura, nequaquam immortalitatem tribuere potest, quomodo credibile aut probabile esset eum qui insuper, constitutione sua, natura corrupta et corruptibili natus et creatus est, alteri pariter corrupta et corruptibili natura, incorruptibilitatem elargiri posse? Et quis inter homines est, qui paradisum aperire posset, quem Deus ipsi protoplasto secluserat, Cherubino imperans [1] ut ingressum flammeo ense custodiret?

Qualem igitur Jesum Christum paradisum aperientem esse credas, tu qui Judaice obcaecatus passus es propter Emmanuelis incarnationem? Si ergo Christus eminens homo tantum tibi appareat, ecce ipse Christus, homo tantum, et crucifixus, paradisum reserans, superior (est) ipso Deo (paradisum) claudenti, eodemque tempore alter contrarius alteri. Nonne haec

1 Haec verba հրաման եւ հրանիւթ in originali textu non sunt exacte scripta, sed per errorem hoc modo: հրամանիւթ:

ցա սխալամիտ առասպելաբանութիւն և անուսումն վարդապետութիւն, մանաւանդ թէ ողբոց։

Այլ մեք խոստովանիմք Աստուած ճշմարիտ զխա-չեալն մարմնով, և զնոյն ինքն երկրպագեմք բացօղ և տէր դրախտին։

Եւ արդ ունի և այլ ևս պիտառութիւնս հաւաս-տիս և յանդիմանատեսակս գործականութիւնս՝ ձայն խաչելոյս. քանզի այս որ աւազակիս հանդիպաւ մըշ-տակենագործակս ձայն, նոյն սա խաչեալս՝ նախ քան զբարձրանալն 'ի վերայ խաչին՝ և առ Ղազարու ու-մեմն ցուցանէ զերագոյն ևս հրաշագործութիւնս, յանդիման տիրապանացն Հրէից, որք խանչաձայ-նեալք թէ դու հասարակական մարդ...[1] և զանձն քոյ Աստուած առնես։ Բայց հանդիպի ձեռն հաւատոյ. և հաւանեցուցանէ զքեզ աստուածային ձայն՝ որ առ-քոյր մեռելոյն ասէ. Թէ հաւատաս՝ տեսցես զփառսն Աստուծոյ։ Սապէս և 'ի ծննդենէ կուրին ասէ. Դու հաւատաս յՈրդին Աստուծոյ. քանզի որ խօսի ընդ-քեզ՝ նա է։ Իսկ նորա համաձայն աւազակին արտա-դոչեալ, երկրպագեաց. Հաւատամ, ասէ, Տէր. որում և արժանաւորեցաւ, ոչ միայն լուսոյն տեսութեան, այլ և զյօրինող լուսոյն ետես, զԱստուածն յԱստուծոյ զԲանն։ Այսգունակ ունի զհատուցումն փոխարկու-թեան՝ ձայն խոստովանողական ճշմարիտ հաւատոյս որ 'ի Տէր Յիսուս Քրիստոս։

Եւ արդ մաղթեմ, քրիստոսազգեաց սիրելիք, ա-շակերտել[2] հաւատովք աջայիննաւազակի, այլ և ձայ-

1 Բառ մի ջնջագիր 'ի մաշմանէ թղթոյն։ 2 Յօր. աշակերտին։

eorum falsa fabulositas et stulta doctrina risu comicisque cantiunculis, immo luctu digna erit?

Sed nos confitemur Crucifixum esse Deum verum in corpore vero, adoramusque illum paradisum aperientem et ejusdem dominum.

Sunt autem et aliae rationes certae atque argumenta manifesta in crucifixi clamore. Haec vox, semper vivificans, quam ipse Latro audivit, ad quemdam Lazarum ab eodem Crucifixo, ante suam crucifixionem, cum majore miraculo olim prolata est, coram ipsis Judaeis, Christi interfectoribus, qui dentibus frendebant: Tu, merus homo.... [1] te Deum praedicas. Sed Fides intervenit et divina vox tibi testimonium reddidit, ad sororem mortui dicens: *Si credis videbis Dei gloriam.* Item et ad caecum natum dicit: *Credis in filium Dei? ipse enim est qui loquitur tibi.* Caecus ille, aeque ac noster latro, illum adoravit exclamans: *Credo, Domine.* Hac confessione non modo naturalem lucem tantum, sed lucis ipsius auctorem invenit, Deum scilicet a Deo et Verbum. Talem mercedem vox accipit, quae nostram veram Fidem Domino nostro Jesu Christo confitetur.

Oro igitur ac precor vos omnes, qui Christum amatis, ut fidem dexteri latronis sequamini [2] et con-

1 Unum verbum chartae vitio legi non potest.

2 Hoc verbum աշակերտիւ ita scriptum est աշակերտին in originali textu.

նակից նմա եղանիլ. պախարակեմ զճախայինն և զնո-
րուն ձայնակիցս. Նաև ողբամ յաղագս անհաւատութեան
նորին. քանզի հրաժարեցաւ 'ի ձայնէ խաչելոյն՝ բաժա-
նեալ. ոչ ունի ընդ երկակոն զնախկինն զաջայինն և
զգեղեցկայարմարն օթեւան. այլ 'ի ձախայինն զինքն
փոխարկեալ դասի: Եւ արդ տեսանեմ զախտ անհա-
ւատութեանն՝ ո՛րքան է ողորմելի. քանզի երկակիւրոցդ
առ քեզ մերձ են արտադրութիւնք, որք միշտ յարատա-
նեալ 'ի քահանայականումն վերծանին տառս. որք
տրամադրականօքս այսոքիւք առաջի արկեալ՝ դա-
ղափարօք՝ զհաւանականն և զճշմարտագոյնն քեզ
առբերեն դիտակակցութիւն, եթէ խաչեալն՝ Աստուած
է և որդի Աստուծոյ. Նմա փառք:

cordes cum eo sitis; sinistrum latronem vituperetis ejusque incredulitatem deploretis. Nam hic latro, quia a voce Christi aberravit, primitivam dexteram mansionem pulcherrimam cum illis duobus non habet, sed ad sinistram translatus et locatus est.

En igitur quam miserandum sit vitium incredulitatis! Utriusque horum (latronum) facta prae oculis stant, quae continuo recitantur et leguntur in libris sacerdotalibus, qui his evidentissimis propositis argumentis, tibi firmissimam et certissimam persuasionem in animum inducunt: Crucifixum esse Deum et Filium Dei. Cui gloria.

ԱԶԴ

Ի սկզբան հրատարակելոյ մեր զպրակս զայս՝ զանց արարեալ էր տալոյ 'ի լոյս և զընծայականս Թուղթ և զպատասխանի ընդունողին. այլ յետին գիր նորա Թուեալ 'ի Նմին իսկ աւուր երջանիկ փոխման իւրոյ, խղճական ինձ պարտս եդ մեզ հռչակել զայն, հանդերձ առաջնովքն, որպէս զկտակ սրբազան՝ մաքուր և անարգամեծար բարեկամութեան. որով կնքեալ նորա զերկրաւոր կեանսն, յուսամք հզօրագոյնս գործիցէ զայն յերկինս. ուր՝ երախտապարտք մաղթեմք Նմա հանգիստ և վարձս, ըստ լիալիր արդեանցն՝ որ առ Աստուծոյ և առ մարդկան։

ANNOTATIO

Hujus opusculi editione, cum nostram nuncupationis epistolam, tum etiam Excellentissimi Domini Felicis Dupanloup responsum initio ponere praetermisimus. Sed novissima epistola, quam ab Ipso recepimus, eadem die scripta qua ex hac vita migravit, nos conscientiae quasi obligatione obstrinxit, eam, una cum praecedentibus, in lucem proferendi, uti sacrum postremum pignus sincerae amicitiae, quam excelso loco constitutus nobiscum jungere dignatus erat.

Nunc hujus vitae cursu confecto, speramus Eum majori nos amore prosecuturum in coelo, ubi Ei grato animo, pro suis erga Deum et homines magnis meritis, pacem et mercedem precamur.

Monseigneur,

La respectueuse estime que ma Congrégation professe, depuis bien des années, avec tout le monde catholique, pour les mérites éminents de Votre Grandeur, s'unit à toutes les marques de la bienveillante amitié, dont Vous nous avez donné tant de preuves, et dernièrement encore par votre séjour et celui de votre digne Coadjuteur, à notre couvent de St. Lazare, pour exciter plus vivement notre désir de Vous témoigner aussi par quelque signe sensible notre sincère et profonde reconnaissance.

Voulant actuellement publier une partie jusqu'ici inconnue de la première, ou de l'une des premières Apologies Chrétiennes, celle du Saint Philosophe d'Athènes, Aristide, à qui pouvions-nous mieux la dédier, après l'Eglise, si ce n'est à Celui que nous vénérons comme son premier Apologiste à l'époque présente?

Sa Grandeur

M.gr F. Dupanloup, Evêque d'Orléans.

Connaissant la bienveillance de vos sentiments à notre égard, j'ose espérer que Votre Grandeur voudra bien agreér notre faible hommage. Ce sont quelques pages seulement; mais, Monseigneur, nous avons acquis l'assurance par vos propres essais, que quelques pages suffisent souvent pour mériter l'estime universelle et immortelle. J'espère même que ces deux morceaux que nous publions, et qui par l'ordre des temps suivent de près les écritures des Pères Apostoliques, cachés depuis dix-sept siècles dans l'obscurité, et tirés maintenant, comme deux oboles brillantes et chaudes, du sein de l'Eglise Arménienne, cette noble veuve, et offerts sous vos auspices à la grande Mère, l'Église Catholique, seront encore mieux appréciés par tous ceux qui l'aiment, et qui veulent remonter vers ses sources glorieuses.

Daigne la Providence, qui veille et qui veillera toujours sur cette Église, conserver longtemps Votre Grandeur pour la gloire de la Religion, pour celle de la France en particulier, et pour l'admiration de la Congrégation des Mékhitharistes, sur laquelle j'implore votre paternelle bénédiction.

Agréez, Monseigneur, la nouvelle expression de tous les plus respectueux et plus dévoués sentiments de religieuse vénération de

Votre très humble Serviteur et Frère en J. C.

† Ignace Ghiurékian

Archev. et Abbé Gén. des Mékhitharistes.

Venise, 6 *Juillet,* 1878.

EVÊCHÉ D'ORLÉANS

Orléans, le 14 *Juillet* 1878.

Monseigneur,

Laissez-moi d'abord Vous féliciter de la précieuse découverte que vous avez faite. Ces vieux textes ont, de nos jours, pour l'apologétique, une très-grande importance, car ce sont des témoins de la tradition irrécusable; et il était tout à fait nécessaire de publier cette découverte, qui n'est pas seulement précieuse en elle-même, mais qui encore Vous fera beaucoup d'honneur.

Vous m'en faites un trop grand à moi-même en voulant bien associer mon nom à cette publication: j'accepte pour cette raison surtout que ce sera là un lien de plus entre votre Congrégation et moi.

Je pense que Vous ne manquerez pas de joindre au texte que Vous publierez une interprétation, et des commentaires, qui en fassent ressortir la valeur.

Peut-être aussi que cette découverte n'est qu'un prélude qui nous en présage d'autres.

Veuillez agréer, Monseigneur, l'hommage de mes bien reconnaissants et dévoués respects en N. S.

† F. E. D'ORLÉANS.

Sa Grandeur

MONSEIGNEUR L'ARCHEVÊQUE

Supérieur des Mekhitharistes

Ile Saint Lazare *VENISE.*

Château de La Combe par Domène (Isère)
le 11 *Octobre* 1878.

Mon Révérend Père,

Malgré le mauvais état de ma santé je ne veux pas tarder à vous remercier du précieux envoi que vous avez bien voulu me faire au nom de Monseigneur votre Abbé.

Veuillez bien lui transmettre tous mes remercîments pour cette nouvelle preuve de sa bonté envers moi, dont je garde un si reconnaissant souvenir.

Je vous prierai aussi de lui offrir mes bien respectueux hommages en agréant pour vous-même l'assurance de mon bien affectueux dévouement en N. S.

† F. E. D'ORLÉANS.

P. S. Ces publications font le plus grand honneur à votre illustre et sainte Congrégation, et j'espère qu'elles vous feront arriver à l'Institut.

Monsieur le R. P. PAUL CARÉKIN
Secrétaire des Mékhitharistes
Ile Saint Lazare *VENISE*